

CONTEMPORANEITATEA ISTORIEI ȘI DRAMATURGIA

■ MIRCEA
MANCAȘ

În ampla succesiune de fapte, ale căror relații cauzale determină evoluția istorică a societății în conformitate cu legile ei de dezvoltare, literatura a găsit întotdeauna o inepuizabilă sursă de inspirație, concretizată în producția folclorică și în creația literară cultă. Cunoașterea istorică — vastă și adâncă experiență a popoarelor — a fost, în decursul timpului, un tezaur de „acte“ documentare, pe care trecutul îl pune la dispoziția prezentului, iar mărturia vestigiilor istorice, ce atestă drepturile unui popor în perspectiva istoriei, constituie, de fapt, prelungirea trecutului în prezent. De aceea, descoperirile continue ale arheologilor și istoricilor, care aduc noi dovezi despre permanența poporului român în spațiul traco-dacic carpato-dunărean, contribuie la întărirea conștiinței contemporane a persistenței noastre istorice în cadrul fruntariilor apărute cu dirzenie, în cursul desfășurării zbuciumatului nostru destin. Continuitatea de viață, relevantă în tradiția și folclorul românesc și explicată în procesul dialectic istoric-social pe linia progresului în lumina luptei de clasă, duce la constatarea că stadiul superior al societății socialiste de astăzi are rădăcini adânci în lupta seculară a maselor pentru libertatea națională și pentru o organizare socială bazată pe dreptate și echitate etico-politică. Și este suficient să ne gândim la sensul mișcărilor de eliberare a popoarelor din secolul al XIX-lea, la imensul ecou al revoluției de la 1848 în principatele române și la consecințele acesteia în istoria contemporană a României, pentru a înțelege baza cuceririlor ulterioare ale țării în spiritul materialismului filozofic marxist. Astfel, România de astăzi reprezintă încununarea luptei seculare pentru libertate a maselor populare din trecut, reaprinsă în epoca modernă de incandescența momentului revoluționar pașoptist și încheiată prin acțiunea eroică a luptei antifasciste și instaurarea regimului democrației socialiste.

Pe de altă parte, relația istoric-creație literară se definește printr-un act de transpunere a faptului concret, semnificativ în viața social-istorică, pe plan „simbolic“, ceea ce implică o reprezentare cuprinzătoare a trecutului prin *esențializarea* lui, prin selectarea realizată grație fanteziei și noii interpretări date de autor. Căci — așa cum arăta Aristotel — relația dintre istorie și poezie prezintă nu numai concordanță, ci și o incontestabilă deosebire. În timp ce istoria redă fapte petrecute, poezia imaginează și întâmplări posibile, dar care nu au avut loc în realitate. În același timp, „poezia înfățișează mai mult universalul, pe când istoria mai degrabă particularul.“ (*Poetica*, IX, 1451 b). Iar astăzi, mai mult decât în trecut, relația dintre faptul istoric și actualitate se caracterizează printr-o tendință de a găsi elemente comune, de a surprinde esența faptelor și a le descoperi semnificații noi, de a se ridica — în opera literară — la exprimarea metaforică, mai liberă și degajată de realitatea propriu-zisă, fără a-i trăda sensul profund.

Sub acest aspect, remarcăm că faptul istoric reprezentativ, ca și figurile marilor conducători ai popoarelor, nu rămân în ceața întunecată a vremurilor, acoperite de curgerea timpului, ci sînt rechemate în memoria epocilor ulterioare, în permanența efervescentă a conștiinței prezentului. Tradiția istorică, cronicile și folclorul au constituit aria întinsă, în care au figurat — în mit, legendă sau baladă — personalitățile istorice legate de procesul formației poporului român, continuator al contopirii daco-romane, plămădit în urma zguduitorii ciocniri dintre două lumi definitiv constituite acum două milenii, ca și cîtorii de țară și apărătorii ei. Dacă timpul și împrejurările istorice nu au îngăduit, în trecut, valorificarea eposului vechi în mari creații epeice, încercări de transpunere a istoriei în poezia epică și dramatică nu au lipsit. Heliade, Asachi, Negruzzi, Bolintineanu au fost printre primii care au schițat proiecte de epeee (*Mihaiada*, *Ștefanada*), în timp ce geniul eminescian a răscolit eposul traco-dac cu aceeași intenție, (*Decebal*, recent pus în scenă de I. Olteanu, alături de momente din istoria Moldovei — *Bogdan Dragoș* în regia lui M. Dimiu). Mai puțin cunoscută e prezența figurii lui Mihai Viteazul (deși cu oarecare inadvertențe față de adevărul istoric) — chiar înainte de afirmarea dramei istorice naționale — în unele creații ale scriitorilor Renașterii : Lope

de Văgă, Ben Jonson sau Beaumont și Fletcher (amintiți și la simpozionul de inaugurare a „Săptămîinii teatrului istoric“).

Dramaturgia clasică originală a acordat o atenție deosebită atît evenimentelor excepționale cît și figurilor proeminente ale istoriei naționale, îndeplinind acea acțiune de trezire a conștiinței patriotice în pregătirea momentelor cruciale ale istoriei moderne a României. Cu *Răzvan și Vidra* (prima versiune, *Răzvan-Vodă*, din 1865), în perioada reformelor democratice ale lui Alexandru Ioan Cuza, cu *Despot-Vodă* (fragment dintr-o proiectată trilogie), în anii de consolidare a tinărului stat politic național, cu *Vlaicu-Vodă* și, apoi, cu trilogia istorică a lui B. Șt. Delavrancea, ea a îmbinat exemplul eroic al trecutului cu eroismul luptei prezentului, pentru înfăptuirea actelor fundamentale ale istoriei noastre contemporane. Pe marele ecran al dramaturgiei și teatrului românesc, istoria a fost proiectată cu măiestria și căldura patriotismului nealterat. Ea continuă, astăzi, a fi prezentă tot atît de pregnant în noua dramă istorică, în care apare, într-o lumină nouă, interpretare dialectică a faptelor și autentice evocare a vicii și personalității istorice din trecut. În *Săptămîna patimilor*, în *Petru Rareș* sau *Zodia Taurului*, eroul trăiește, cu fiorul tragic al presimțirii evenimentelor amenințătoare, în ambianța noastră spirituală. Îi simțim drama responsabilității conducătorului pus în grea cumpănă de un destin vitreg, îl vedem în restriștea vremurilor, ca *om* ce încearcă a desprinde viitorul din prezent, îl urmărim în acțiunile lui, cu interesul spiritului contemporan, cu experiența secolului de luptă socială ce i-au urmat. Vechea aură mitică a cedat viziunii realiste, străbătută de înțelegerea materialist-istorică, dar eroul păstrează toate atributele ce îi creează dimensiunea morală, grație căreia își depășește semenii.

A privi cu ochii contemporaneității, în lumina noului umanism, lumea ce aparține secolelor trecute, înseamnă a aduce istoria în prezent, a stabili continuitatea cu epoca noastră, care desăvîrșește premisele eforturilor eroice ale înaintașilor. Dramaturgia nu are azi nevoie de a exalta prin fantezie sau hiperbolă conștiința patriotică a prezentului, căci realitatea faptelor — poetizată doar în măsura realizării artistice și a metaforei inerente — corespunde unui sentiment unanim de solidaritate istorică a poporului român.

Trăim o epocă de afirmare a vitalității naționale, de realizare a visurilor milenare de libertate și dreptate socială într-o societate bazată pe justul echilibru al valorificării umane, în raport cu contribuția fiecărui individ la marea operă a construcției socialismului și la continua întărire a unității morale a maselor. Fiecare zi, fiecare clipă e o nouă mărturie a coeziunii sociale, a eroismului constructiv, care atestă adîncă prefacere revoluționară a conștiințelor, incontestabila adeviziune entuziastă la politica partidului, exprimată pregnant în documentele Congresului al XI-lea. E o etapă de înaltă realizare a destinului istoric al poporului român, pe care spiritul public o înregistrează cu o intensă trăire a prezentului, dar și cu sentimentul solidarității cu istoricele momente de luptă din trecut. Căci istoria nu se identifică integral cu epocile depășite în timp. Ea se extinde asupra prezentului, vibrînd de docotul energiei neistovite a constructorilor lumii socialismului.

Istoria rămîne imensul rezervor, din care își scoate creația literară bogatul material al unor opere nepieritoare. Shakespeare a fost geniul care a intuit și exploatat uriașele surse de inspirație ale istoriei mai vechi, punctînd în tragediile sale caracterele esențiale ale epocii elisabetane și transpunînd evenimentele înfățișate în actualitatea spirituală a timpului. Cu marele lor atașament față de spațiul traco-dac, în care s-a zămislit ființa poporului român, Eminescu și Blaga au adus în cîmpul dramaturgiei vechea istorie și mitologie autohtonă. O imensă traiectorie, trecînd prin etapele voievodale ale evului mediu românesc (Vlaicu, Ștefan, Mihai, Vlad Tepeș, Mircea) și înglobînd lupta pentru libertate în epoca modernă (Horia, Avram Iancu, Tudor, Bălcescu) leagă trecutul de prezent în relația dialectică a explicării evenimentelor istoriei noastre. În actele prezentului ce încunună un lung proces istoric, noi descifrăm astăzi înfăptuirea unor aspirații ale trecutului, susținute cu tenacitate, dăruire eroică și spirit de sacrificiu. Lupta antifascistă, cuceririle revoluționare pe calea construcției socialismului intră *direct* în istoria contemporană a țării noastre și ele trebuie să fie prezentate ca atare în teatrul românesc de azi.

Evident, ar fi injust să nu recunoaștem că dramaturgia noastră actuală a transpus în accente emoționante efervescența creatoare a prezentului și a proiectat în imagini convingătoare momentele și chipurile istorice reprezentative. Ea a realizat, nu o dată, o apropiere a trecutului de prezent, astfel că personajele istorice devin — printr-o optică poetică incontestabilă — „contemporanii“ noștri. Dar credem că e încă loc pentru o întuire mai sigură și mai directă a continuității evenimentelor cruciale, pentru accentuarea sentimentului de solidaritate cu trecutul, pentru a scoate în evidență — o dată mai mult — cu căldură și pasiune, interferența spirituală a etapelor de succesiune în dezvoltarea istorică a poporului român. În acest mod, „detaliul psihologic“, împins uneori la o excesivă analiză, ar face loc confruntării autentice, definind oamenii și faptele lor pe linia „esenței“ umane și redînd întreaga semnificație a realității trecute prin prisma interpretării dialectice și a conștiinței revoluționare a contemporaneității.